

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
Министарство привреде

ДИРЕКЦИЈА ЗА МЕРЕ И ДРАГОЦЕНЕ МЕТАЛЕ

PRIVREDNA
КОМОРА
СРБИЈЕ

Vodomeri - metrološki i tehnički zahtevi

dr Branislav Tanasić, DMDM
Ljiljana Mićić, DMDM

REFERENTNI DOKUMENTI

- [Pravilnik o merilima](#) („Sl. glasnik RS“, br. 63/13)
- [OIML R49 – 1: 2006](#). - *Water meters intended for the metering of cold potable water and hot water,
Part 1: Metrological and technical requirements*
- [OIML R49 – 2: 2004](#). - *Water meters intended for,
Part 2: Test methods the metering of cold potable water and
hot water,*
- [SRPS ISO/IEC 14154-1 \(2011.\)](#): *Water meters –
Part 1: General requirements,*
- [SRPS ISO/IEC 14154-2 \(2011.\)](#): *Water meters –
Part 2: Installation and conditions of use,*
- [SRPS ISO/IEC 14154-3 \(2011.\)](#): *Water meters –
Part 3: Test methods and equipment*

REFERENTNI DOKUMENTI

- Pravilnik o overavanju merila („Sl. glasnik RS“, br. 1/12),
- BIPM JCGM 106 (2012.): *Evaluation of Measurement Data-The role of measurement uncertainty in conformity assessment,*
- Welec 11.3 (2012.) – Vodič za žigosanje merila koja koriste javna preduzeća

Pravilnik o merilima određuje **bitne zahteve za merila**, Prilog 1 i **posebne zahteve za vodomere**; Prilog 17-MI001, pri čemu detalje o (i) zahtevima (metrološkim i tehničkim) i (ii) *metodama* ispitivanja ostavlja **normativnim dokumentima i harmonizovanim standardima**.

Za vodomere su preporučeni Normativni dokumenti (OIML R 49) i Harmonizovani standardi (SRPS EN 14154), objavljeno u :

- „Spisak srpskih standarda iz oblasti merila“ ("Sl. glasnik RS", br. 39/2014)
- „Spisak srpskih standarda (normativnih dokumenata) iz oblasti merila“ ("Sl. glasnik RS", br. 39/2014)

Dostupno na
(www.dmdm.rs/dokumenti/podzakonski/propisi/pravilnici)

- Pravilnik o merilima i Pravilnik o overavanju merila dostupni na :
www.dmdm.rs/dokumenti/podzakonski/propisi/pravilnici)
- OIML R49 dostupani na :
[ww.oiml.org/publications/recommendation](http://www.oiml.org/publications/recommendation)
- SRPS ISO/IEC 14154 kupuje se u ISS
- Welmec Guide dostupni na:
www.welmec/latest/guides i sajtu Ministarstva privrede
- BIPM JCGM 106 dostupana na: www.bipm.org

PRAVILNIK O MERILIMA

[Pravilnik o merilima](#) (“Sl. glasnik RS”, бр. 13/2013), stupio je na snagu 27. 7. 2013. god. i predstavlja implementaciju EU direktive [2004/22/EEC \(MID Directive\)](#) u RS, a odnosi se na određene vrste merila.

Pravilnikom se bliže propisuju:

- (i) zahtevi (za 10 vrsta merila) koji moraju da budu ispunjeni za **stavljanje na tržište** i/ili **upotrebu** merila
- (ii) postupci ocenjivanja usaglašenosti,
- (III) označavanje, isprave o usaglašenosti i druga dokumentacija koja prati ova merila,
- (iv) uslovi koje mora da ispuni imenovano telo koje sprovodi postupak ocenjivanja usaglašenosti.

Cilj objavljivanja Pravilnika o merilima jeste harmonizacija tehničkih propisa Republike Srbije sa propisima EU, koja se odnose na merila, (2004/22/EEC- „*MID Directive*“) kako bi se uspostavilo jedinstveno tržište, bez unutrašnjih barijera u kome se roba, ljudi, usluge i kapital kreću slobodno.

- **MI-001 - Vodomjeri,**
- MI-002 - Gasomeri i uređaji za konverziju zapremine,
- MI-003 - Brojila aktivne električne energije,
- MI-004 - Merila toplotne energije,
- MI-005 - Merni sistemi za neprekidno i dinamičko merenje količina tečnosti koje nisu voda (Merni sistemi),
- MI-006 - Vage sa automatskim funkcionisanjem,
- MI-007 - Taksimetri,
- MI-008 - Materijalizovane mere,
- MI-009 - Merila dimenzija (Merne trake, Merne letve)
- MI-010 - Analizatori izduvnih gasova.

DEFINICIJE

- **Vodomjer** je merilo koje je projektovano da meri, memoriše i prikazuje zapreminu vode koja prolazi kroz merni pretvarač u uslovima merenja.

VODOMERI

Za vodomere je predviđeno da mere zapreminu čiste, hladne ili zagrejane vode, da su predviđani za upotrebu u domaćinstvu, poslovnom prostoru i lakoj industriji. Na njih se применjuју одговарајући захтеви iz Pravilnika Priloga 1 - **Opšti zahtevi** i Priloga 17-MI001- **Posebni zahtevi**.

DEFINICIJE

- Minimalni protok (Q_1) je najmanji protok pri kome vodomjer ima pokazivanja koja zadovoljavaju zahteve u pogledu najvećih dozvoljenih grešaka (NDG) (Q_{min}).
- Prelazni protok (Q_2) je vrednost protoka koja nastaje između stalnog i minimalnog protoka, pri kome se opseg protoka deli na dve zone - "gornju zonu" i "donju zonu". Svaka zona ima karakterističnu NDG (Q_t).

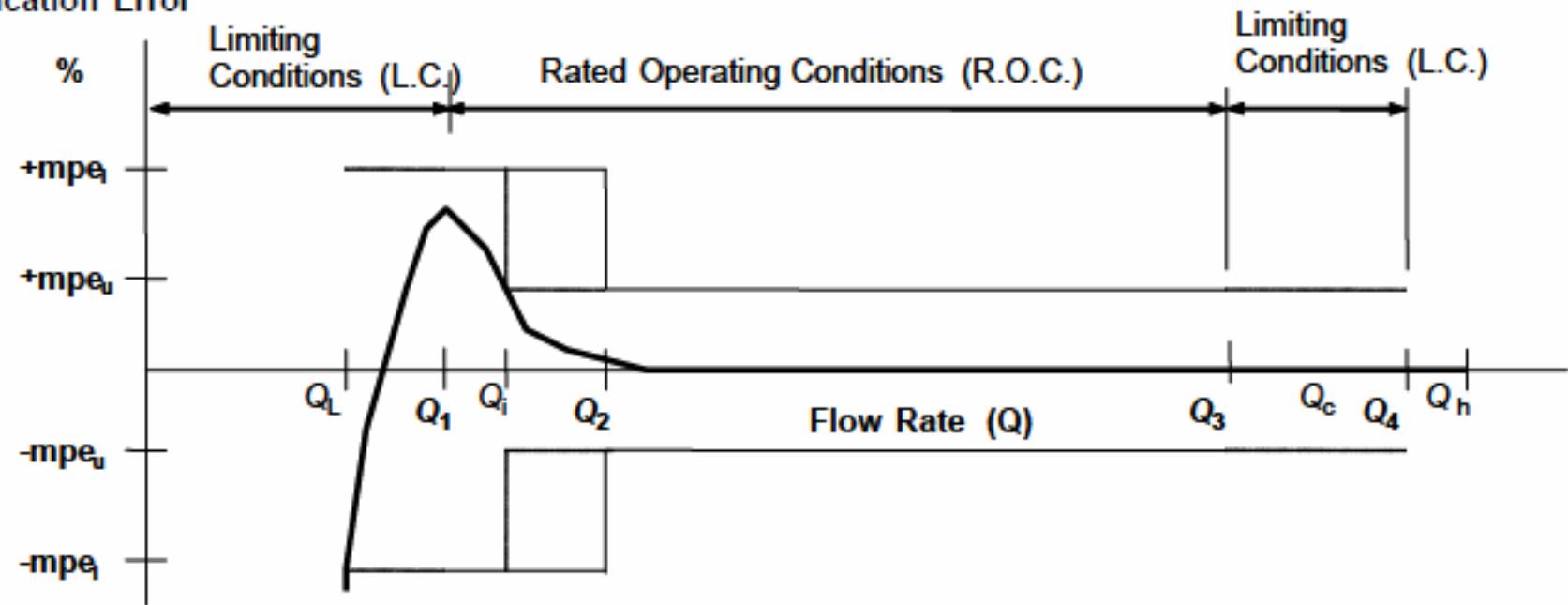

DEFINICIJE

- Stalni protok (Q_3) je najveći protok pri kome vodomjer, u normalnim uslovima upotrebe tj. u uslovima ravnomernog ili isprekidanog protoka, radi zadovoljavajuće (**Q_n - НАЗИВНИ ПРОТОК**)
- Protok preopterećenja (Q_4) je najveći protok pri kome vodomjer može u kratkom periodu raditi zadovoljavajuće, tj. bez pogoršanja rada (**Q_{max} -МАКСИМАЛНИ ПРОТОК**)

Volume Flow
Indication Error

Q_L – Nizak protok,

Q_i – Prelazni protok,

Q_c – Kontinulni protok,

Q_h – Visoki protok.

L.C. – Ograničeni uslovi,

R.O.C. – Opseg radnih uslova,

POSEBNI ZAHTEVI

1.1 Najveća dozvoljena greška (NDG)

Vodomjeri Klase tačnosti 1

- NDG za zapremine isporučene pri protocima između prelaznog protoka (Q_2 - uključujući i tu vrednost) i protoka preopterećenja (Q_4) iznosi:
 - $\pm 1\%$ za vodu temperature $\leq 30 \text{ } ^\circ\text{C}$,
 - $\pm 2\%$ za vodu temperature $> 30 \text{ } ^\circ\text{C}$.

Vodomeri Klase tačnosti 1

- *NDG za zapremine isporučene pri protocima između minimalnog protoka (Q_1) i prelaznog protoka (Q_2 - ne uključujući tu vrednost) iznosi $\pm 3\%$ za vodu bilo koje temperature.*

НАПОМЕНА: Klasa tačnosti 1 je primenjuje se samo na vodomera sa $Q_3 \geq 100 \text{ m}^3/\text{h}$.

1.2 Najveća dozvoljena greška (NDG)

Vodomjeri Klase tačnosti 2

- NDG za zapremine isporučene pri protocima između prelaznog protoka (Q_2 - uključujući i tu vrednost) i protoka preopterećenja (Q_4) iznosi:
 - $\pm 2\%$ za vodu temperature $\leq 30\text{ }^{\circ}\text{C}$,
 - $\pm 3\%$ za vodu temperature $> 30\text{ }^{\circ}\text{C}$.

1.3 Najveća dozvoljena greška (*NDG*)

Klase tačnosti 2

- *NDG* za zapremine isporučene pri protocima između minimalnog protoka (Q_1) i prelaznog protoka (Q_2 - ne uključujući tu vrednost) iznosi $\pm 5\%$ za vodu bilo koje temperature.

НАПОМЕНА: *Klasa tačnosti 2 primenjuje se na sve vodomera sa $Q_3 < 100 \text{ m}^3/\text{h}$ i može da se primeni i na vodomere sa vrednosti $Q_3 \geq 100 \text{ m}^3/\text{h}$.*

1.4 Najveća dozvoljena greška (*NDG*)

- Pravilnikom o merilima propisani su samo zahtevi za vodomere Klase tačnosti 2

Zloupotrebe NDG

- Ako sve greške imaju isti znak, najmanja jedna od njih ne sme preći $\frac{1}{2}$ NDG.
- *NDG* se ne može sistematski koristiti, odnosno *NDG* ne sme uvek imati maksimalnu dozvoljenu vrednost i ići u prilog jednoj od strana (prodavac i kupac vode).

Određivanje NDG

- Izuzev ako nije drugačije dokumentovano u odobrenju tipa, greška vodomere se određuju pri sledećim protocima:
 - (a) Između Q_1 i $1.1 Q_1$;
 - (b) Između Q_2 i $1.1 Q_2$;
 - (c) Između $0.9 Q_3$ i Q_3 .

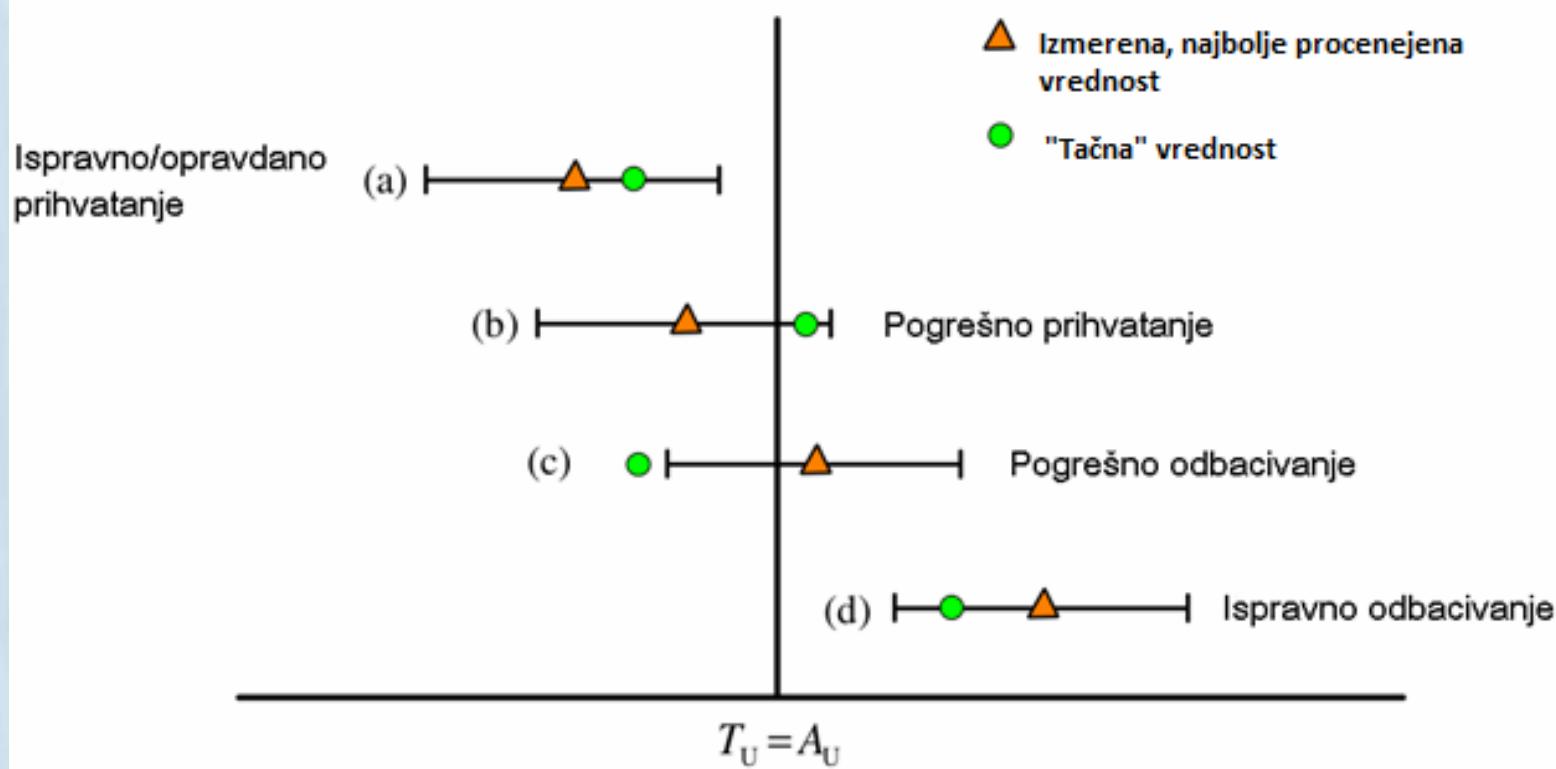
MUP:

- Između q_{\min} i $1,1 q_{\min}$
- Između q_t i $1,1 q_t$
- $\approx 0,5 q_{\max}$

Za vreme ispitivanja $\Delta Q \leq \pm 10\%$ od izabrane vrednosti (isključuje se startovanje i zaustavljanje)

BIPM JCGM 106 (2012.):

2.1 POSEBNI ZAHTEVI

• Opseg protoka vode, pri čemu vrednosti opsega protoka vode moraju zadovoljavati sledeće uslove:

$$- Q_3/Q_1 \geq 10 \text{ (R-faktor)}$$

$$-Q_2/Q_1 = 1,6$$

$$-Q_4/Q_3 = 1,25 \text{ (MUS i MUP =1,50)}$$

Proizvođač navodi naznačene opsege protoka.

Vrednosti za Q3 (m³/h) su:

1	1,6	2,5	4	6,3
10	16	25	40	63
100	160	250	400	630
1000	1600	2500	4000	6300

Vrednosti za odnos Q3/Q1 (R) biraju se iz
tabele:

10	12,5	16	20	25	31,5	40	50	63	80
100	125	160	200	250	315	400	500	630	800

2.2 POSEBNI ЗАХТЕВИ

- Opseg temperature vode:
 - od 0,1 °C do najmanje 30 °C, ili
 - od 30 °C do najmanje 90 °C.
- Vodomjer može biti projektovan tako da radi u oba opsega;

- Opseg relativnog pritiska

Opseg relativnog pritiska vode:

od 0,3 (bar) do najmanje 10 (bar),
pri Q3;

Temperaturna Klasa vodomera

Meter temperature classes

Class	mAT (°C)	MAT (°C)	Reference condition (°C)
•T30	0.1	30	20
•T50	0.1	50	20
•T70	0.1	70	20 and 50
•T90	0.1	90	20 and 50

•T180		$\Delta t \text{ vode} = 20 \pm 5^\circ\text{C}$ $50 \pm 5^\circ\text{C}$	

$$\Delta t \text{ vazduha} = 20 \pm 5^\circ\text{C}$$

Radni pritisak vode

- od 0,3 (bar) do najmanje 10 (bar), izuzev kod vodomera prečnika ≥ 500 mm, gde je Maksimalni dozvoljeni pritisak (MAP) najmanje 6 (bar).

Karakteristične veličine za Kombinovani vodomeri

- Najmanji protok Q_{1k} , koji je jednak najmanjem pretoku Q_1 manjeg vodomera,
- Prelazni protok Q_{2k} , koji je definisan delovanjem preklopnika i koji je približno jednak prelaznom protoku Q_2 manjeg ili većeg vodomera,
- Nazivni protok Q_{3k} , koji je približno jednak nazivnom protoku većjeg vodomera,
- Najveći pretok Q_{4k} , koji je jednak najvećem pretoku Q_4 većeg vodomera.

Karakteristične veličine za Kombinovani vodomjer

Delovanje preklopnika ne sme povećati Grešku kombinovanog vodomera preko vrednosti:

- $\pm 5\%$ pri protoku $Q_{1k} \leq Q < Q_{2k}$,
- $\pm 2\%$ pri protoku $Q_{2k} \leq Q < Q_{4k}$.

Klasa pada pritiska

Class	Maximum pressure-loss (bar)
• ΔP 63	0,63 (MUS: 1 bar),
• ΔP 40	0,40
• ΔP 25	0,25
• ΔP 16	0,16
• ΔP 10	0,10

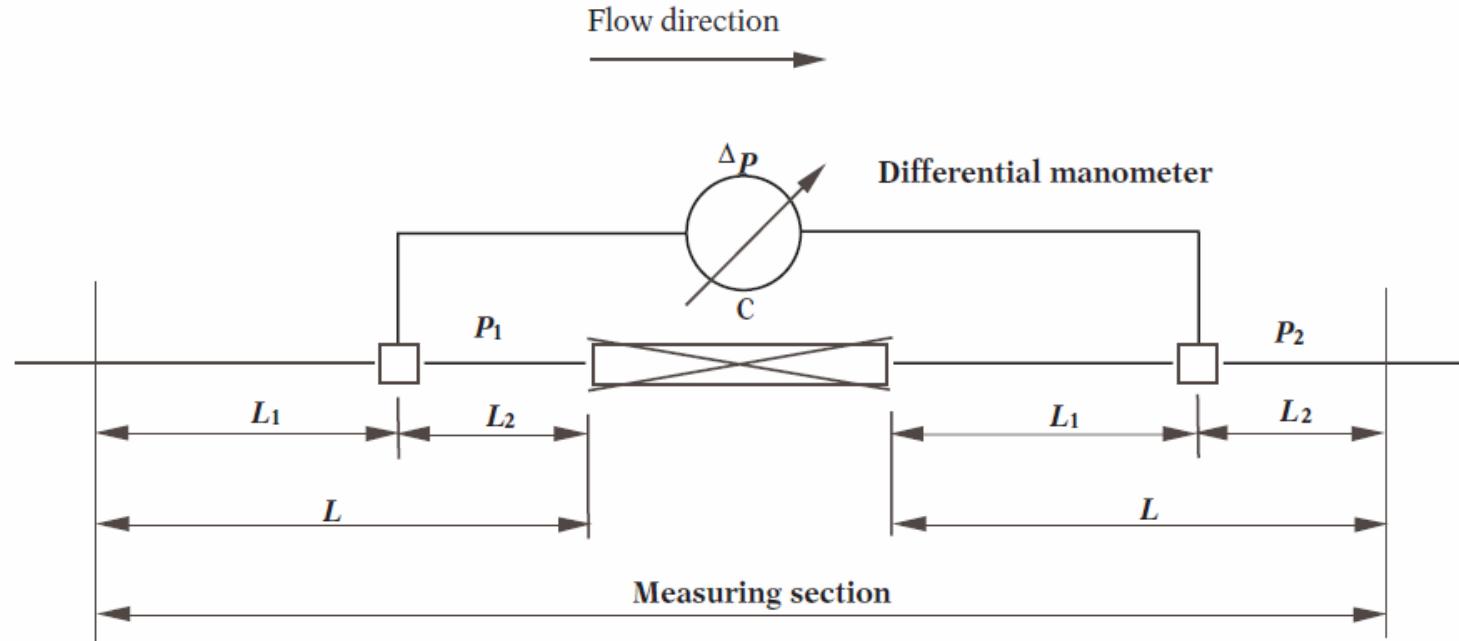

Pad pritiska

Pad pritiska, Δp

Dakle, pad pritiska u vodomjeru, uključujući i integrисани filter, ne sme da pređe vrednost od 0.63 (bar)

Max Δp ne može biti veći od propisanog, pri Q_3 .

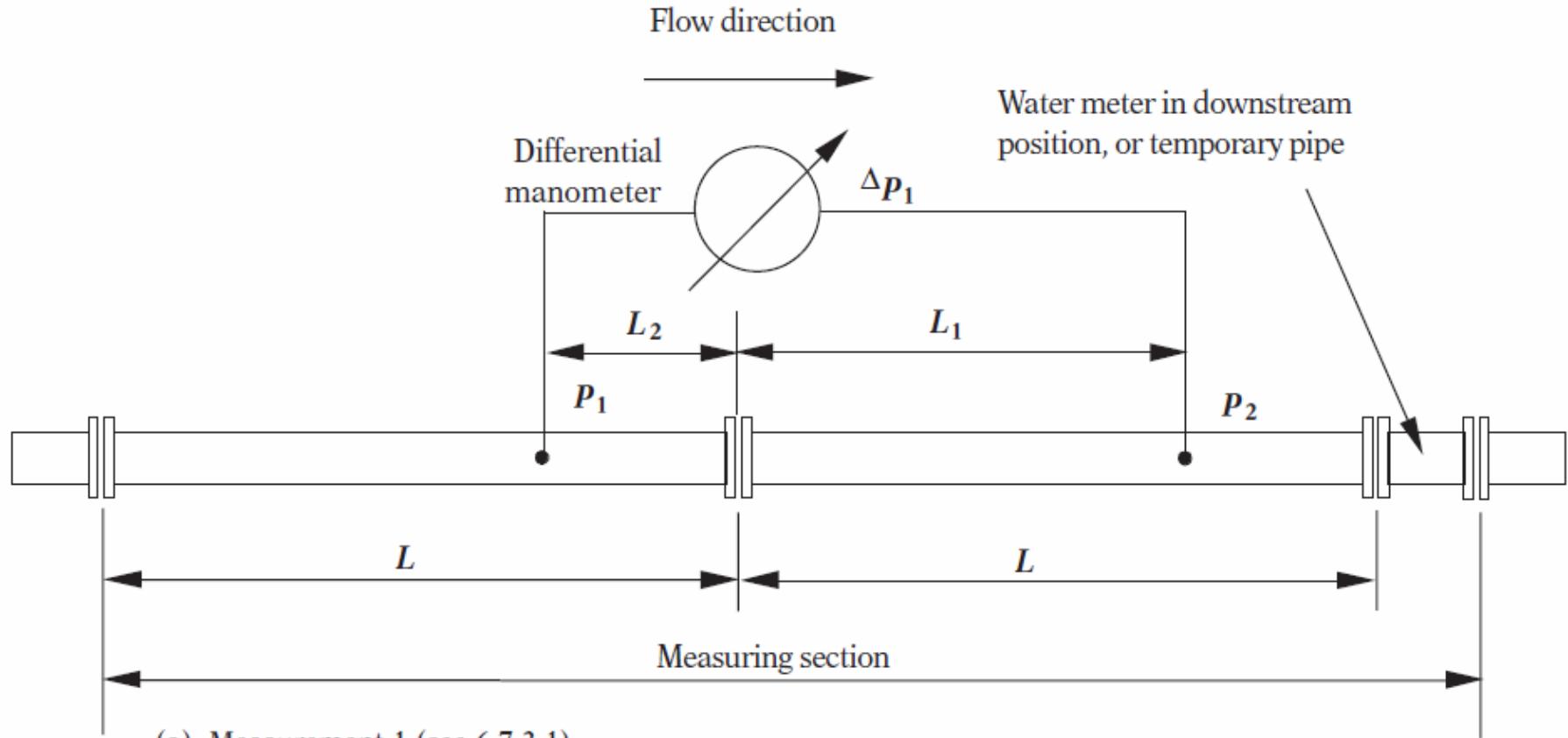

Note: P_1 and P_2 are the planes of the pressure tappings and C is the water meter, or for concentric meters, C is the water meter plus manifold.

$$L \geq 15 D, L_1 \geq 10 D, L_2 \geq 5 D$$

D = internal diameter of the pipework

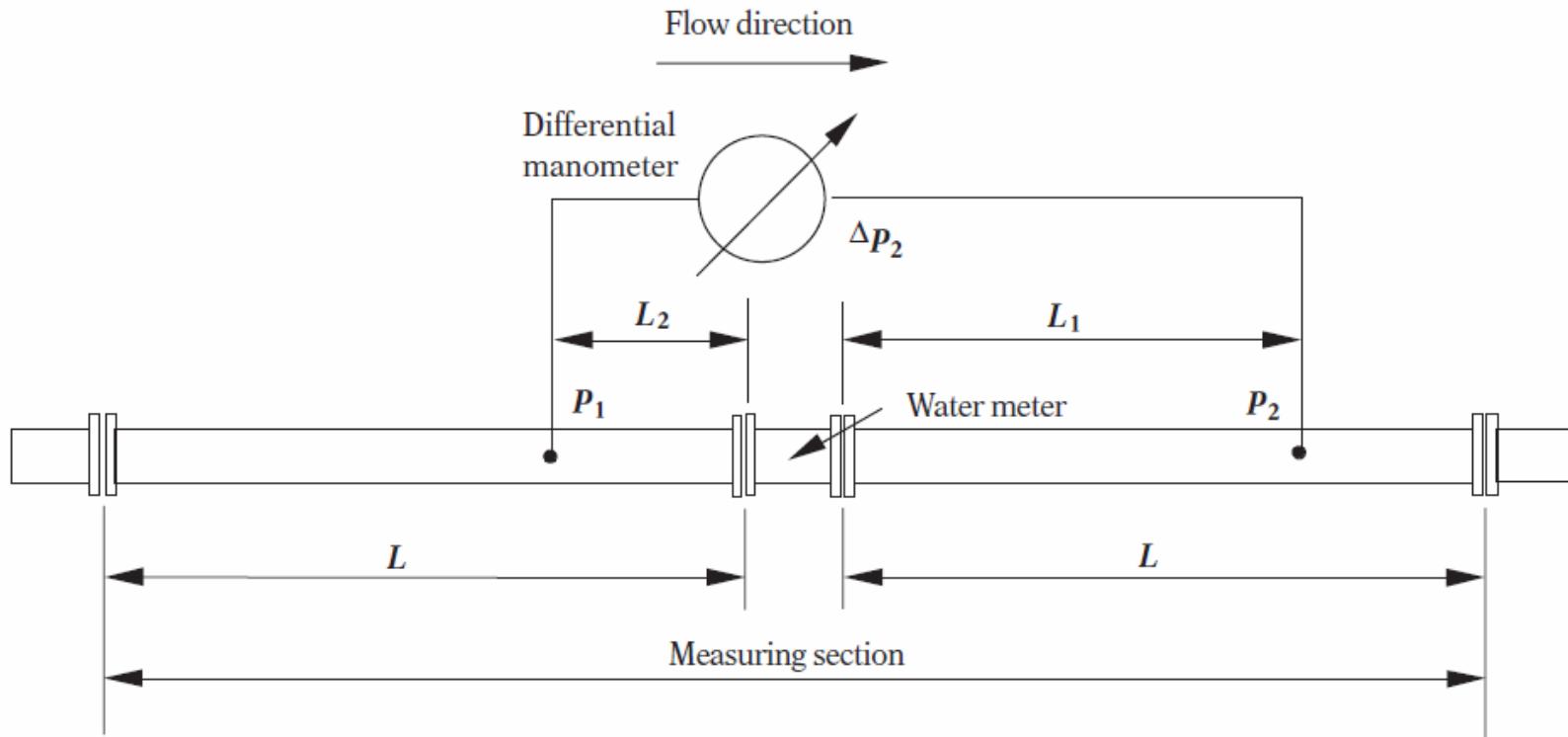
Figure 1 Layout of the measuring system

(a) Measurement 1 (see 6.7.3.1)

ΔP_1 = Pressure loss of upstream and downstream pipe lengths

$$\Delta P_1 = (\Delta P L_2 + \Delta P L_1)$$

(b) Measurement 2 (see 6.7.3.2)

ΔP_2 = Pressure loss of upstream and downstream pipe lengths + water meter

$$\Delta P_2 = (\Delta PL_2 + \Delta PL_1 + \Delta P_{\text{meter}})$$

$$\Delta P_2 - \Delta P_1 = (\Delta PL_2 + \Delta PL_1 + \Delta P_{\text{meter}}) - (\Delta PL_2 + \Delta PL_1) = \Delta P_{\text{meter}}$$

Figure 2 Pressure loss measurement, test procedure

Natpisi i oznake

- Merna jedinica, m³
- Klasa tačnosti, ako se razlikuje od Klase tačnosti 2,
- Numerička vrednost Q_3 ,
- Numerička vrednost odnosa Q_3/Q_1 ,
- Numerička vrednost odnosa Q_2/Q_1 ako je različita od 1,6,
- Službena oznaka merila **u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom**,
- Ime ili znak proizvođača i
- Godina proizvodnje i serijski br.

Natpisi i oznake

- Smer kretanja vode (strelica da je jasno vidljiva pod svim uslovima);
- Maksimalni dozvoljeni pritisk (MAP), ako prelazi 10 bar
- Oznaka V ili H u slučaju da je namenjen samo za vertikalan ili hororizontalnu ugradnju
- Temperaturna klasa, ako je različita od T30
- Mogući Maksimalni pad pritiska, deklarisan od strane proizvođača

Natpisi i oznake

Ako je proizvođač vodomera npr. deklarisao:

- $Q_3 = 2,5 \text{ m}^3/\text{h}$;
 - $Q_3/Q_1 = 200$;
 - $Q_2/Q_1 = 1,6$;
 - Horizontalna ugradnja;
 - Temperaturna klasa 30;
 - Klsa pada pritiska $\Delta P63$;
 - Maksimalni dozvoljeni pritisak: 10 bar;
 - Serijski br.: 123456;
 - Godina proizvodnje: 2 000;
 - Proizvođač: α...Ω
- onda će na vodomenu pisati:

$Q_3 2,5; R200; H; 123456; 00; \alpha...\Omega$

Prelazne i završne odredbe Član 19.

„Merilo koje je projektovano, izrađeno i čija je usaglašenost ocenjena u skladu sa zahtevima iz „starih metroloških propisa“ može se staviti na tržište i/ili u upotrebu najkasnije do 1. januara 2017. godine“.

Uverenja o odobrenju tipa merila izdata do dana stupanja na snagu Pravilnika, a na osnovu „starih metroloških propisa“ važe najduže do 1.1. 2017. godine“.

Redovno i vanredno overavanje vodomera

- *NDG* pri redovnom (periodičnom) i vanrednom overavanju vodomera su jednake *NDG* koje se primenjuju pri postupku ocenjivanja usaglašenosti, za sve vodomere iz ovog priloga.
- Postupak metrološkog pregleda pri redovnom i vanrednom overavanju vodomera je jednak postupku metrološkog pregleda pri verifikaciji usaglašenosti pregledom i ispitivanjem svakog merila, u skladu sa odgovarajućim dokumentima iz člana 10. ovog pravilnika.

- Vremenski interval periodičnog overavanja vodomera je pet godina.

Znak usaglašenosti

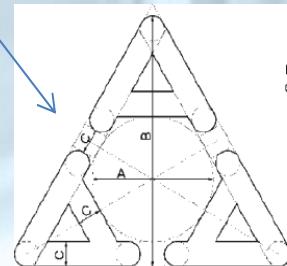
- Na merilo koje je usaglašeno sa zahtevima iz Pravilnika, pre stavljanja na tržište i/ili u upotrebu, stavlja se:
 - (i) **znak usaglašenosti** čiji je oblik, izgled i sadržaj uređen posebnim propisom ([Uredba](#) o načinu sprovođenja ocene usaglašenosti ... („Sl. glasnik RS“, br. 98/2009) I
 - (ii) **dopunska metrološka oznaka**.

Znak ocene usaglašenosti

Od dana stupanja na snagu Pravilnika do dana stupanja na snagu sporazuma o ocenjivanju usaglašenosti i prihvatanju industrijskih proizvoda između Evropske unije i Republike Srbije ili do dana pristupanja Republike Srbije Evropskoj uniji označavanje usaglašenosti merila na koje se primjenjuje ovaj pravilnik obavlja se stavljanjem srpskog znaka usaglašenosti (3 A).

Srpski znak ocene
usaglašenosti

Dopunski mertrološki
znak ocene
usaglašenosti

Jedinstven broj
Imenovanog tela

M 12 0000

Znak ocene usaglašenosti

Od dana stupanja na snagu sporazuma o ocenjivanju usaglašenosti i prihvatanju industrijskih proizvoda između Evropske unije i Republike Srbije ili od dana pristupanja Republike Srbije Evropskoj uniji označavanje usaglašenosti merila na koje se primenjuje ovaj pravilnik obavlja se stavljanjem "CE" znaka usaglašenosti.

Metode ispitivanja vodomera pri overavanju

	Naziv metode	Metoda realizovana pomoću	Refernti etalon	Režim rada
1	Volumetrijska	Instalacija sa Mernom posudom	/	“start-stop”
		Instalacija sa <i>Master</i> merilom	- Merna posuda ili - Vaga	“start-stop” “leteći režim”
		Instalacija sa Klipnim / Kompakt pruverom	- Merna posuda ili - Vaga	“start-stop” “leteći režim”
2	Gravimetrijska	Instalacija sa diverterom i vagom sa posudom/ prijemnikom	Tegovi	“start-stop” “leteći režim”

Zahtevi za opremu za ispitivanje

Proširena merna nesigurnost Ispitnog sistema (*etaloni*) ne sme da prelazi $1/3\ NDG$ za vodomere iz ovog priloga.

Obim akreditacije/ovlašćivanja

R. br . .	Predmet kontrolisanja	Vrsta kontrolisanja	Referentna dokumenta (interni postupci/ propisi/pravilnici)
Oblast kontrolisanja K-04/08 Merni instrumenti/zapremina-protok			
1	Vodomeri za hladnu vodu, nazivnog prečnika od DN15 do DN xx, nazivnog protoka do xx (m^3/h), opsega protoka od xx (m^3/h) do xx (m^3/h)	1. Prvo kontrolisanje 2. Redovno kontrolisanje 3. Vanredno kontrolisanje	- Pravilnik o metrološkim uslovima za vodomere („Službeni list SFRJ“, br. 51/86), - Metrološko uputstvo za pregled vodomera („Glasnik SZMDM“, br. 2/90)
	Vodomeri za hladnu vodu, Klase temperature T30, Klase pritiska MAP10, nazivnog prečnika od DN15 do DNxx, protoka Q_3 do xx m^3 , i odnosa protoka Q_3/Q_1 (R) do xx	1. Redovno kontrolisanje 2. Vanredno kontrolisanje	- Pravilnik o merilima („Službeni glasnik RS“, br. 63/13), - OIML R 49-1 (2006.): Water meters for cold potable water and hot water. Part 1: Metrological and technical requirements, - OIML R 49-2 (2004.): Water meters for cold potable and hot water. Part 2: Test methods, - SRPS EN 14154 – 1 (2011.): Vodomeri – Deo 1: Opšti zahtevi, - SRPS EN 14154 – 3 (2011.): Vodomeri - Deo 3: Metode ispitivanja i oprema
	Vodomeri za topalu vodu, Klase temperaturre do Txx, Klase pritiska MAP10, Nazivnog prečnika od DN15 do DNxx, protoka Q_3 do xx m^3/h i odnosa protoka Q_3/Q_1 (R) do xx	1. Redovno kontrolisanje 2. Vanredno kontrolisanje	- Pravilnik o merilima („Službeni glasnik RS“, br. 63/13), - OIML R 49-1 (2006.): Water meters for cold potable water and hot water. Part 1: Metrological and technical requirements, - OIML R 49-2 (2004.): Water meters for cold potable and hot water. Part 2: Test methods, - SRPS EN 14154 – 1 (2011.): Vodomeri – Deo 1: Opšti zahtevi, - SRPS EN 14154 – 3 (2011.): Vodomeri - Deo 3: Metode ispitivanja i oprema,

Reference

- [1] ПРАВИЛНИК О МЕРИЛИМА ("Sl. glasnik RS", br. 63/2013);
- [2] ПРАВИЛНИК О ВРСТАМА МЕРИЛА ЗА КОЈА ЈЕ ОБАВЕЗНО ОВЕРАВАЊЕ И ВРЕМЕНСКИМ ИНТЕРВАЛИМА НЈИХОВОГ ПЕРИОДИЧНОГ ОВЕРАВАЊА ("Sl. glasnik RS", br. 49/2010 и 110/2013)
- [3] [Pravilnik](#) о overavanju merila („Sl. glasnik RS“, br. 1/12),
- [4] Spisak srpskih standarda iz oblasti merila ("Sl. glasnik RS", br. 39/2014)
- [5] Spisak srpskih standarda (normativnih dokumenata) iz oblasti merila ("Sl. glasnik RS", br. 39/2014)

[6] OIML R49 – 1 (2006)- *Water meters intended for the metering of cold potable water and hot water,
Part 1: Metrological and technical requirements*

[7] OIML R49 – 2 (2004)- *Water meters intended for,
Part 2: Test methods the metering of cold potable water
and hot water*

[8] SRPS ISO/IEC 14154-1 (2011): *Water meters –
Part 1: General requirements,*

[9] SRPS ISO/IEC 14154-3 (2011): *Water meters –
Part 3: Test methods and equipment*

[10] **SRPS EN ISO 4064-1 (2014)**: Vodomeri za hladnu
vodu za piće i toplu vodu-Deo 1: Metrološki i tehnički
zahtevi

[11] **SRPS EN ISO 4064-2 (2014)**: Vodomeri za hladnu
vodu za piće i toplu vodu-Deo 2: Deo 2: Metode ispitivanja⁴⁸

[12] [BIPM JCGM 106 \(2012.\)](#): *Evaluation of Measurement Data-The role of measurement uncertainty in conformity assessment,*

[13] [Welec 11.3 \(2012.\)](#) – *Vodič za žigosanje merila koja koriste javna preduzeća*

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
Министарство привреде

ДИРЕКЦИЈА ЗА МЕРЕ И ДРАГОЦЕНЕ МЕТАЛЕ

Sektor za razvoj metrologije

Grupa za zapreminu i protok

Dr Branislav Tanasić, dipl. Inž.

tanasic@dmdm.rs

Ljiljana Mićić, dipl. Inž.

ljmicic@dmdm.rs

DMDM
Mike Alasa 14
11000 Beograd
Srbija

Telefon: 011 32 82 736, 011 20 24 400

Fax: 011 21 81 668

E-mail: office@dmdm.rs

www.dmdm.rs

